

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI BOSH PROKURATURASI
HUZURIDAGI IQTISODIY JINOYATLARGA QARSHI
KURASHISH DEPARTAMENT

“RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA IQTISODIY
XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI TO‘PLAMI

FUQAROLAR PLASTIK KARTALARI KIBRXAVFSIZLIGINI TA’MINLASH
TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH” (MY CARD MOBIL ILOVASI)

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA SUN'IY INTELLEKT

Ilmiy elektron jurnal

*Elektron nashr. 329 sahifa.
2026-yil, fevral.*

Bosh muharrir:

Mo'minov Baxodir Boltaevich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Nasimov Rashid

Muharrir:

Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Musahhih:

Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Dizayner:

Egamberdiyev Elyor

Tahrir hay'ati:

1. Mo'minov Bahodir (hay'at raisi)	12. Xamza Eshankulov (O'zbekiston)
2. Rashid Nasimov (hay'at raisi o'rinbosari)	13. Iles Xujayarov (O'zbekiston)
3. Marat Raxmatullayev (O'zbekiston)	14. Mexriddin Raximov (O'zbekiston)
4. Muxammadjon Musaev (O'zbekiston)	15. Murodjon Sultanov (O'zbekiston)
5. O'tkir Xamdamov (O'zbekiston)	16. Bekmurodov Ulug'bek (O'zbekiston)
6. Ali Xikmet (AQSh)	17. Alisher Qobilov (O'zbekiston)
7. Dmitriy Rodionov (Rossiya)	18. Iroda Abdullaeva (O'zbekiston)
8. Dilnoza Muhammadieva (O'zbekiston)	19. Burova Ekaterina (Rossiya)
9. Gayrat Ishanxodjaev (O'zbekiston)	20. Xodiyeva Gulmira (O'zbekiston)
10. Nodir Rahimov (O'zbekiston)	21. Sultonboyeva Munira (O'zbekiston)
11. Akmal Abdusalomov (J. Koreya)	

Jamoatchilik kengashi:

1. Gul Tokdemir (Turkiya)	8. Olga Dzyabenko (Ispaniya)
2. Umid Axmedov (Daniya)	9. Stefani Estlund (Lyuksemburg)
3. Marko Porta (Italiya)	10. Sanjar Iskandavor (O'zbekiston)
4. Xristo Beloov (Bolgariya)	11. Aydos Sarsembayev (Qirg'iziston)
5. Muxriddin Muhitdinov (J.Koreya)	12. Svetomir Vasilev (Bolgariya)
6. Boshtyan Brumen (Sloveniya)	13. Pap Solt (Vengriya)
7. Bibigul Koshoeva (Qirg'iziston)	

MUNDARIJA

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MOLIYA SOHASINING INNOVATSION RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI.....	7
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, Mamadyarovna Go'zal Norboyevna	
MOLIYAVIY INKLYUZIYA VOSITALARI ORQALI CHEKKA HUDUDLARDA IQTISODIY FAOLLIKNI OSHIRISH MEXANIZMLARI	13
Eshov Mansur Po'latovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BOSH PROKURATURA HUZURIDAGI IQTISODIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISH DEPARTAMENTI FAOLIYATI VA UNING MAMLAKAT IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI O'RNI.	20
Babadjanov Atxam Axmadjanovich	
ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ.....	26
Ахмедов Самандар Сайфуллоевич	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA BOJXONA XIZMATINING FISKAL FAOLIYATIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI	32
Farxodov Farrux Furqatovich, Toshpo'lotova E'zoza Latifjonovna	
SOLIQ MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOT ULUSHINI QISQARTIRISH YO'LLARI.....	38
Mamatkulov Salimjon Raxmonkulovich	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA BOJXONA TO'LOVLARINI UNDIRISHNI RAQAMLASHTIRISHNING AYRIM MASALALARI.....	43
Pardayev To'liqin Nasirovich	
QARZ MUNOSABATLARINI RAQAMLASHTIRISH: IQTISODIY VA HUQUQIY MUNOSABATLARDAGI AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI.....	47
Quramboev Jamshid Rashid o'g'li	
EVALUATING THE EFFICIENCY OF COMMERCIAL BANKS IN UZBEKISTAN USING A MULTIPLE LINEAR REGRESSION MODEL.....	50
Rakhimberdiev Kuvonchbek Bakhtiyorovich	
TASHQI SAVDO OPERATSIYALARIDA DEBITOR QARZDORLIKLARNI BOSHQARISHNING RAQAMLI MODELI VA RISK-MONITORING TIZIMI.....	56
Tashmuxe'dov Dilmurod Mirabzalovich	
WAYS TO REDUCE THE RISK OF DIGITAL ATTACKS IN BANKING AND GOVERNMENT FINANCIAL SYSTEMS	62
M.N. Umarova	
MOLIYALASHTIRISH MANBALARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH KICHIK BIZNES IQTISODIY XAVFSIZLIGINI MUSTAHKAMLASH OMILI SIFATIDA.....	69
Abduxakimov Eldor Djaloliddinovich	
TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNESDA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHNING NAZARIY MASALALARI	76
Aliyev Yashnarjon Egamberdiyevich	
MAHALLIY GILAM ISHLAB CHIQUARUVCHI KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MARKETING STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH VA IQTISODIY XAVFSIZLIKDA TAHDIDLARNI KAMAYTIRISH YO'LLARI	81
Arziyeva Sevinch Shomurot qizi	
TASHQI SAVDODA XATARLARNI KAMAYTIRISHDA SAVDONI MOLIYALASHTIRISH VOSITALARIDAN FOYDALANISH.....	85
Babadjanov Shuhrat Atxamovich	
KORXONALAR IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING KONTSEPTUAL VA METODOLOGIK ASOSLARI	92
Jamoliddinov Jobirbek Bohodir o'g'li	

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING MOLIVAVIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHNING METODOLOGIK JIHATLARI.....	97
Karimov Alibek Valiyevich	
KICHIK BIZNES KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH OMILLARI NOMUTANOSIBLIGINING IQTISODIY XAVFSIZLIKKA TA’SIRINI BAHOLASH VA UNI BARTARAF ETISH MEXANIZMI.....	102
Kaypnazarova Gulshad Xojamuratovna	
КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В МАЛОМ БИЗНЕСЕ С ПОМОЩЬЮ SWOT-АНАЛИЗА.....	108
Набиев Бехзод Шавкатович	
TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNESNING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASH HAMDA QO’LLAB-QUVVATLASHNING ILMIY-AMALIY JIHATLARI.....	114
Tashmuxeimedova Yayra Atxamovna, Teshayev Sayimbek	
O’ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI MOLIVALASHTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGINI OSHIRISH YO’LLARI.....	120
Toxirova Mushtariybegim Yashnarjon qizi	
QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA MOLIVAVIY XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH STRATEGIYASI.....	124
Tursunov Bobir Ortikmirzayevich, Umarova Nargiza Xoldarovna	
РАЗРАБОТКА ЭФФЕКТИВНОЙ СТРАТЕГИИ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТЕКСТИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ.....	134
Турсунов Бобир Ортикмиразевич	
KIMYO SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	141
Tursunxo’jayev Sardor Jamoliddin o’g’li	
MAMLAKAT QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARI MOLIVAVIY XAVFSIZLIGIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLARNING EKONOMETRIK TAHLILI.....	147
Umarova Nargiza Xoldarovna	
YENGIL SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI.....	154
Sadriddinova Nigora	
RAQAMLI MOLIVAVIY INKLYUZIYA VOSITALARI ORQALI TUMANLAR O’RTASIDAGI IJTIMOIIY FARQNI KAMAYTIRISH MODELI.....	162
Xakimov Ziyodulla Ahmadovich, Tursunov Bobir Ortikmirzayevich, Adashaliyev Baxtiyorjon Valisher o’g’li	
O’ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOT KO’LAMINI QISQARTIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O’RNI	170
Jaloliddinov Anvar Jaloliddin o’g’li	
YASHIRIN IQTISODIYOT KO’LAMINI QISQARTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH: O’ZBEKISTON BOJXONA ORGANLARI TAJRIBASI	176
Makkamov Z.X., Soatov S.S.	
RAQAMLI PLATFORMALAR ORQALI XALQARO SAVDODA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI	182
Muxtorov Boburmizro Bahodir o’g’li	
RAQAMLI TO’LOV TIZIMLARI VA ELEKTRON HISOB-KITOBLARNING YASHIRIN IQTISODIYOT ULUSHINI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARI.....	188
Norsafarov Bunyodshoh Muhiddinzoda	
PROSPECTIVE INDICATORS FOR MANAGING THE LEGALIZATION OF THE INFORMAL SECTOR AND INFORMAL EMPLOYMENT IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	192
Qoraboyev Nuriddin Pardaboy o’g’li	
YASHIRIN IQTISODIYOT KO’LAMINI QISQARTIRISHDA TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN AHOLIGA KO’RSATILAYOTGAN BANK XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING RAQAMLI YO’NALISHLARI... 196	
To’patillayeva Gulnoza Sirojiddin qizi	
BIG DATA TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA SOLIQ RISKLARINI ANIQLASH VA YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH IMKONIYATLARI.....	201
Yakubova Nargiza Tursunbayevna, Maxmudov Jasurbek Ulug’bek o’g’li	

SOLIQLAR YOKI BOSHQA MAJBURIY TO'LOVLARNI TO'LASHDAN BO'YIN TOVLASH JINOYATI VA UNING MAMLAKAT IQTISODIY XAVFSIZLIGIGA TA'SIRI.....	208
Axmedov Zafar Bozorboyevich	
DAVLATLARNING IQTISODIY JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHDAGI XALQARO HAMKORLIGI: XALQARO TASHKILOTLAR, FATF STANDARTLARI VA AMALIY MEXANIZMLAR.....	213
Tashmuxeimovda Yayra Atxamovna	
IQTISODIY JINOYATLARNI ANIQLASH VA ULARGA QARSHI KURASHISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYALARNING O'RNI.....	221
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, Tursunov Bobir Ortqimrizeyevich, Tashmuxeimovda Yayra Atxamovna	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA AHOLINING MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI.....	226
Azlarova Mushtariybegim Abror qizi	
RAQAMLI TO'LOV TIZIMLARI XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA DAVLAT INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARINING ROLI.....	232
Kurbanbekova Mohichehra Turobjonovna, Azlarova Aziza Axrorovna	
MOLIVAVIY SAVODXONLIK TUSHUNCHASI VA UNING IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI.....	238
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi, Sattorova Nasiba G'anijon qizi	
AHOLI MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH BO'YICHA XORIJIY ILMIY YONDASHUVLAR TAHLILI.....	244
Kurbanbekova Mohichehra Turobjonovna, Muzaffarova Dilbar Mamalatif qizi	
MAHALLIY OLIMLAR TADQIQOTLARIDA MOLIVAVIY SAVODXONLIK VA BANK XIZMATLARI MASALALARI.....	251
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi	
BANK PLASTIK KARTALARI VA SHAXSIY HISOB RAQAMLARINI NAZORAT QILISH TIZIMINING NAZARIY ASOSLARI.....	258
Azlarova Aziza Axrorovna, Sattorova Nasiba G'anijon qizi	
AUTENTIFIKATSIYA SXEMALARINI TAHLIL QILISH VA ULARNING AFZALLIKLARI HAMDA KAMCHILIKLARI.....	265
Ahmedova Nilufar Shukratovna, Kurbanbekova Mohichehra Turobjonovna	
PLASTIK KARTALAR XAVFSIZLIGIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI MAVJUD KIBERXAVFSIZLIK TAHDIDLARI TAHLILI.....	272
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi	
ILG'OR XORIJIY MAMLAKATLARDA PLASTIK KARTALAR VA RAQAMLI TO'LOVLAR XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH TAJRIBALARI: FINTECH PLATFORMALARINING QIYOSIY TAHLILI VA MYCARD MOBIL ILOVASINI TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA TAVSIYALAR.....	278
Kurbanbekova Mohichehra Turobjonovna, Mashrapova Sabina Turobjonovna	
AHOLI MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA IJTIMOIIY TARMOQLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA INDIKATORLARI.....	285
Eshpulatova Muazzam Barnoyevna	
AHOLINING MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI.....	292
Eshpulatova Muazzam Barnoyevna	
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ЦИФРОВОЙ ЗРЕЛОСТИ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	298
Назарова Гулчебра Нурмухамбетовна	
ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ЦИФРОВОЙ ЗРЕЛОСТИ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ УЗБЕКИСТАНА.....	305
Назарова Гулчебра Нурмухамбетовна	
MOLIVAVIY INKLIZIYADA KIBERXAVFSIZLIKNING O'RNI VA UNING BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: BANK MOBIL ILOVALARI MISOLIDA.....	313
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi	
MOLIVAVIY XIZMATLARDAN FOYDALANISHDA SOLIQ SAVODXONLIGINING O'RNI.....	318
Irgashev Anvar Farxodovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ALTERNATIV KREDIT SKORING TIZIMLARINING AHAMIYATI.....	322
Lazizbek Ravshanov Baxtiyor o'g'li	

THE ECONOMIC ESSENCE OF LABOR AND ITS INTERPRETATION IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS.....	325
Nomozov Ilhomjon Ziyadullah ugli	
O‘ZBEKISTON KORXONALARIDA BIZNES JARAYONLARINI MODELLASHTIRISH AMALIYOTINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	328
Qarshiyeva Moxinur Olim qizi	
THE ROLE OF RITUALS IN ATTRACTING TOURISTS.....	331
Freshta Qayoumi	
O‘ZBEKISTONDA REKREATIONS TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-AMALIY O‘ZIGA XOS JIHATLARI.....	333
Po‘latova Mavluda Sanjar qizi	
O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA TARMOQLAR KESIMIDA INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI BAHOLASH	336
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIDAN O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI AMALIYOTIDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI VA RIVOJLANISH MUAMMOLARI.....	340
Valijonov X.A.	
IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA KICHIK SANOAT ZONALARIDAGI KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGI MASALALARI	344
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich	
KIMYO SANOATI KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA UNI OSHIRISHNING MAKRO DARAJADAGI TAHLILI.....	347
Suyarov Shahzod Salim o‘g‘li	

KIMYO SANOATI KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA UNI OSHIRISHNING MAKRO DARAJADAGI TAHLILI

Suyarov Shahzod Salim o'g'li
Toshkent davlat texnika universiteti
mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur tezisda kimyo sanoati korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari makroiqtisodiy nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Unda jahon va O'zbekiston kimyo sanoatida kuzatilayotgan rivojlanish tendensiyalari, tarmoqning yuqori resurs va energiya sig'imi, eksport-import nisbati, raqobatbardoshlik hamda investitsion faollikka ta'sir etuvchi omillar yoritilgan. Shuningdek, iqtisodiy samaradorlikka ta'sir etuvchi ishlab chiqarish, moliyaviy, resurs, innovatsion va boshqaruv omillari tizimli baholanib, ularni takomillashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlar asoslangan. Tezisda kimyo sanoati korxonalarida energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish, xarajatlarni optimallashtirish, raqamlashtirishni kengaytirish va yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni rag'batlantirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim omillari sifatida ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: kimyo sanoati, iqtisodiy samaradorlik, makroiqtisodiy tahlil, resurs samaradorligi, energiya sig'imi, raqobatbardoshlik, innovatsiya, raqamlashtirish, investitsiya, "Navoiyazot" AJ.

Abstract. This thesis analyzes the issues of improving the economic efficiency of chemical industry enterprises from a macroeconomic perspective. It examines the development trends observed in the global and Uzbek chemical industries, the sector's high resource and energy intensity, export-import ratios, competitiveness, and factors influencing investment activity. Furthermore, production, financial, resource, innovation, and management factors affecting economic efficiency are systematically evaluated, and priority directions for their improvement are substantiated. The thesis highlights the introduction of energy-efficient technologies, cost optimization, expansion of digitalization, and the promotion of high value-added products as key drivers for enhancing the economic efficiency of chemical industry enterprises.

Keywords: chemical industry, economic efficiency, macroeconomic analysis, resource efficiency, energy intensity, competitiveness, innovation, digitalization, investment, JSC "Navoiyazot".

Аннотация. В данной тезисной работе вопросы повышения экономической эффективности предприятий химической промышленности рассмотрены с макроэкономической точки зрения. Проанализированы тенденции развития мировой и химической промышленности Узбекистана, высокая ресурсо- и энергоёмкость отрасли, соотношение экспорта и импорта, конкурентоспособность, а также факторы, влияющие на инвестиционную активность. Кроме того, системно оценены производственные, финансовые, ресурсные, инновационные и управленческие факторы, оказывающие влияние на экономическую эффективность, и обоснованы приоритетные направления их совершенствования. В работе показано, что внедрение энергосберегающих технологий, оптимизация затрат, расширение цифровизации и стимулирование производства продукции с высокой добавленной стоимостью являются важнейшими факторами повышения экономической эффективности предприятий химической промышленности.

Ключевые слова: химическая промышленность, экономическая эффективность, макроэкономический анализ, эффективность использования ресурсов, энергоёмкость, конкурентоспособность, инновации, цифровизация, инвестиции, АО «Навоиазот».

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida kimyo sanoati yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan, sanoat tarmoqlarini xomashyo va oraliq mahsulotlar bilan ta'minlaydigan strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. 2024-yilda global kimyo sanoati bozori hajmi 6 182 mlrd AQSH dollariga baholangan bo'lib, 2025-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 6 324 mlrd AQSH dollariga yetishi prognoz qilingani tarmoqning iqtisodiy salohiyati yuqori ekanini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, tarmoqda energiya va resurs sarfining yuqoriligi, ekologik bosim hamda bozor kon'yunkturasining o'zgaruvchanligi korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirishni dolzarb masalaga aylantirmoqda.

O‘zbekistonda kimyo sanoati iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, 2024-yilda tarmoqda mahsulot ishlab chiqarish hajmi taxminan 40,6 trln so‘mni tashkil etgan. Kimyo mahsulotlari eksporti 1,687 mlrd AQSH dollariga, importi esa 4,688 mlrd AQSH dollariga yetgan. Bu holat mamlakat kimyo sanoatida ichki ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, import o‘rnini bosuvchi hamda yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushini ko‘paytirish zarurligini ko‘rsatadi (1-jadval).

1-jadval

O‘zbekiston kimyo sanoatining asosiy makroko‘rsatkichlari (2024-y.)

Ko‘rsatkich	Qiymat
Ishlab chiqarish hajmi, trln so‘m	40,6
Eksport, mlrd AQSH dollari	1,687
Import, mlrd AQSH dollari	4,688
Eksport-import saldosi, mlrd AQSH dollari	-3,001

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi hamda tarmoq bo‘yicha ochiq statistik ma‘lumotlar asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, kimyo sanoati mahsulotlari bo‘yicha import hajmi eksport hajmidan deyarli uch barobar yuqori. Bu esa tarmoqda iqtisodiy samaradorlikni oshirish, ichki ishlab chiqarish imkoniyatlaridan samarali foydalanish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Kimyo sanoati korxonalarining iqtisodiy samaradorligiga ta‘sir etuvchi omillar ichki va tashqi guruhlariga ajratiladi. Ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasi, energiya sig‘imi, xomashyo sarfi, xarajatlar ulushi, moliyaviy barqarorlik, innovatsion faollik va raqamlashtirish darajasi asosiy ichki omillar hisoblanadi. Bozor kon’yunkturasi, tashqi raqobat, davlat sanoat siyosati, soliq va investitsion muhit hamda ekologik standartlar esa tashqi omillarni shakllantiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ayrim korxonalarda energiya xarajatlari umumiy ishlab chiqarish xarajatlarning 30–35 foizigacha ulushga ega bo‘lib, bu mahsulot tannarxi va rentabellik darajasiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi (2-jadval).

2-jadval

“Navoiyazot” AJda ayrim ko‘rsatkichlar dinamikasi (shartli misol, 2020–2025-yillar)¹

Yil	Energiya sig‘imi (shartli birlik)	Xarajatlar ulushi, %	Foyda rentabelligi
2020	0,35	56,0	Yuqori
2022	0,33	64,5	Pasayish tendensiyasi
2025	0,31	73,2	Yanada pasaygan

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, energiya sig‘imi pasaygan bo‘lsa-da, xarajatlar ulushining 56 foizdan 73,2 foizgacha ortishi iqtisodiy samaradorlikka sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Bu esa xarajatlarni optimallashtirish va resurslardan samarali foydalanish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotda “Navoiyazot” AJ misolida tushum, xarajatlar ulushi, aktivlar aylanishi, energiya sig‘imi va aylanma aktivlar aylanishi o‘rtasidagi bog‘liqlik korrelyatsion-regression tahlil orqali baholangani ta‘kidlangan. Ushbu ko‘p omilli yondashuv korxonaning iqtisodiy samaradorligini faqat bitta ko‘rsatkich asosida emas, balki o‘zaro bog‘liq ko‘rsatkichlar tizimi orqali baholash imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Umuman olganda, keltirilgan jadvallar va statistik ko‘rsatkichlar kimyo sanoati korxonalarining iqtisodiy samaradorligi ko‘p omilli hamda tizimli xususiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Ushbu samaradorlikni oshirish esa resurs, energiya, moliyaviy va boshqaruv omillarini integratsiyalashtirish holda takomillashtirishni talab etadi.

Makroiqtisodiy nuqtayi nazardan kimyo sanoati korxonalari samaradorligini oshirish quyidagi ustuvor yo‘nalishlar asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

¹ Muallif ishlanmasi

Texnologik modernizatsiyani jadallashtirish va yuqori quvvatli, energiya tejamkor uskunalarni joriy etish.
Energiya va resurs sarfini kamaytiruvchi texnologiyalardan keng foydalanish.

Xarajatlar tuzilmasini qayta ko'rib chiqish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash.

Innovatsion hamda yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushini oshirish.

ERP, MES va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarini joriy etish orqali boshqaruv jarayonlarini raqamlashtirish.

Ekologik talablar va ESG tamoyillariga mos ishlab chiqarish jarayonlarini rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.01.2025-yildagi "O'zbekiston — 2030" strategiyasini "Atrof-muhitni asrash va "yashil iqtisodiyot" yilida amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risidagi PF-16-sonli <https://lex.uz/uz/docs/-7369703>
2. Navoiyazot AJ rasmiy veb-sayti [Elektron resurs]. – URL: <https://www.navoiyazot.uz>
3. O'zkimyosanoat AJ rasmiy veb-sayti [Elektron resurs]. – URL: <https://uzkimyosanoat.uz>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O'zbekiston Respublikasining sanoat statistikasi to'plami. – Toshkent: Statistika agentligi, 2025.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy veb-sayti [Elektron resurs]. – URL: <https://stat.uz>

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA SUN'IY INTELLEKT

Ilmiy elektron jurnal

(MAXSUS SON)

Bosh muharriri: Mo'minov Baxodir Boltaevich

Bosh muharrir o'rinbosari: Nasimov Rashid

Muharrir: Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Musahhih: Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Dizayner: Egamberdiev Elyor

“Raqamli transformatsiya va sun'iy intellekt” jurnali 23.10.2020-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№1124 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

